

könyve azt jelenti, hogy a magyar russzisztikában egy új nemzedék jelentkezik mind figyelemre méltóbb eredményekkel. Érdeklődéssel várjuk a folytatást. elsőként Hajnádý Zoltánnak az Európa Kiadónál megjelenő Tolsztoj-monográfiáját. (Akadémiai.)

CS. VARGA ISTVÁN

Értékhiányos önkáprázat

BOHUMIL HRABAL: GYÖNGÉD BARBÁROK

Régi ismerőse a magyar olvasónak Bohumil Hrabal. A cseh szerző a hatvanas évek közepén vált népszerűvé, s a közönség rövidesen a közép-európai groteszk próza mesterének tekintette. Műveinek magyar kiadása legújabbán a *Gyöngéd barbárok* (1985) című kötettel gyarapodott, melyben két kisregény, a *Túlságosan zajos magány* és *A gyöngéd barbár* található. A két mű együtt jelent meg Prágában is, ahol *A költészet klubjai* (1981) címet kapta.

Eddigi elbeszéléseiben és kisregényeiben Hrabal azzal babonázta meg az olvasót, hogy művét komikum és tragikum szétválaszthatatlan egységére építette: egyszerre jelent itt meg a szenny és a ragyogás. Prózáját kezdettől fogva hömpölygő képek sokasága jellemezte, melyeket látszólag rendszertelenül szerkesztett egymás mellé, s ez az áradás vibráló képzuhataggá egyesült. Hősei a periférián éltek, többnyire lehangoló körülmények között, de az élet szeretete, szípkázó adomáik sodrása megőrizte emberségüket. Alakjai önmaguk káprázatában lebegve emelkedtek a valóság fölé. Ide rejtette Hrabal századunk egyik nagy kérdését, nevezetesen, hogy megvalósítható-e a személyiség egysége, sőt egyáltalán: a léte.

Hrabal világa feltűnően egységes és egyéni, mégis sok szálon kötődik a cseh irodalmi hagyományhoz. Spontán módon áradó nyelvezte, a nyers „kocsmái dumák” fekete humora a *Svejk*kel, és egy igen széles, bár csak az irodalmiság perifériáján létező népi-vásári tradícióval rokonítja. A szürrealizmus hatását mutatja a kollázstechnikához hasonló szerkesztésmód és a pszichikai automatizmus felhasználása. Mégsem nevezhetjük Hrabalt szürrealistának. *A gyöngéd barbárban* arról ír, hogy „... a pszichikai automatizmust realizmussal, az élményhez és az eseményhez való visszatéréssel próbáltam felülmúlni”.

Hrabal tündéri realizmusa módosult a hetvenes években. Az írói pálya követését megnehezíti, hogy a művek nem a keletkezés időrendjében jelentek meg, a szerző sokszor fiókja mélyéről vesz elő kiadatlan írásokat, a régiak gyakran átdolgozva kapnak nyomdafestéket. Az azonban kétségtelen, hogy Hrabal újabb írásai líraibbá váltak, az emlékezés, az eltűnt idő keresése a korábnál nagyobb hangsúlyt kapott. A *Sörgyári capriccio* (1971) és a többi „sörgyári írás” nosztalgikusan idéz fel egy hajdani boldog világot, a szöveg nyugodtabbá és letisztultabbá vált. Magyarul most kiadott könyve bizonyos fokig visszakanyarodást jelent a hatvanas évek Hrabaljához, újból nagyobb szerepet kap a rendszertelenül csapongó „kocsmái duma”. A két kisregény azonban korántsem egyenlő értékű. *A gyöngéd barbár* a korai írások fáradt reproduk-

ciójának tűnik, a *Zajos magány*ban viszont az életmű csúc sát se jthetjük. Ez utóbbiról érdemes részletesebben szólni.

Haŋta, a *Zajos magány* hőse már húsz évvel ezelőtt felbukkant a *Münchenhausen* című elbeszélésben. Itt olyan tipikus hrabali figurának ismertük meg, aki életszerető hazudozással, mókás bajkeveréssel megszépíti nehéz sorsú embertársainak az életét. Illett rá a lefordíthatatlan cseh kifejezés, a *pábitel*, mellyel Hrabal azokat az embereket jelöli, akik szerencsétlen sorsuk ellenére valamilyen rózsaszínű álomvilágban élnek. Haŋta egy papírhulladékot feldolgozó üzemb en dolgozott, kezelte a présgépet, s a zúzdába küldött könyvekből időnként megajándékozta ismerőseit. Közben olvasott, lődörgött, kocsmákba járt. A *Zajos magány* jelen idejében Haŋta már harmincöt éve préseli a könyveket, bálázza a papírt, végzi megszállottan a munkáját. A sok olvasástól időközben bölcs lett, beleszeretett a kultúrába, könyvektől roskadozó lakásán tonnányi szellemi érték tornyosodik az ágya fölé. A *Zajos magány* felszakadó valomás, egy férlésiklott élet tapasztalatainak megrendítő összegzése.

A zúzda pincéjének magányában az összepréselt könyvek anyagtalan gondolatokká válnak. Haŋta szerint a kultúra leírhatatlan örömet és még nagyobb bánatot okoz. A hős már aludni sem tud a sok olvasástól, a könyvek lidércnyomásként ülnek álmain, s ő kosztól és sórtól bűdösen mosolyog. A nagyfokú érzékenység állapotában összefonódik a rémület és az ámulat. Haŋta előtt felsejlik a „világ örök szerkezete”, higgadtan szemléli a szerencsétlenséget, felfedezi a pusztulásban rejlő szépséget. Mindegyik papírbála közepébe szertartásosan eltemet egy-egy értékes könyvet, valamelyik klasszikus filozófus nyitott kötetét. Melankolikus bölcsességgel, a szépség utáni kétségbeesett vággyal teszi ezt; munkája által a mindenhatóság végtelen szférájába emelkedik. Ezen a szinten a hulladékpapír bálázása hasonlatosnak tűnik a kisdedek legyilkolásához. Úgy érzi, hogy a Prága alatti kanálisokban a patkányok úgy harcolnak egymás ellen, mint az emberek, és „... az eszmék harca ugyanolyan szörnyű, mint bármely más háború”. Világunkban minden egyidejűleg történik, minden átsap önmaga ellentétébe, a cselekvés öncélú: „És miközben, a Prága alatti kloákákban és kanálisokban a két patkányklán egy látszólag értelmetlen háborúban szorongatja egymást, a pincékben bukott angyalok dolgoznak, egyetemi végzettségű férfiak, akik elvesztették a maguk soha meg nem vívott csatáját, és mégis tovább dolgoznak a világunkról alkotott hitelesebb képen”. Harmincöt év után törés következik be Haŋta életében, kirúgják az állásából. A megrázó esemény rákényszeríti, hogy szembenézzen saját leépülésével. A tanulság egy visszatérő állításban fogalmazódik meg: „... az ég nem emberséges, és a gondolkodó ember bizony szintén nem az”.

Itt meg kell állnunk: hol vannak az értékek, melyekre támaszkodhat az ember? Haŋta látomásában megjelenik Jézus és Lao-ce, a „romantikus” és a „klasszikus” filozófus. Az egyik „optimista spirál”, a másik „kiúttalan kör”. A kérdésre egyiküknél sincs meg a válasz. Haŋta rádöbben, hogy ha sem az ég, sem az értelem világa nem emberséges, akkor saját személyisége, a dionüszoszi életfelfogás szintén nem az. A feloldás talán Mančinka, Haŋta egykori szerelme élettörténetében rejlik. A lány sorsa kezdetben megalázó kudarcok sorozata: cselekedetei „túlságosan emberiek”. Aztán megtudjuk, hogy szent lett belőle. Engedelmeskedett a mennyei üzenetnek: áruba bocsátotta testét, és igazi angyalszobrot emeltetett magának. Ő valóban megpillantja a „végtelenség küszöbét”, csakhogy „... bandzsa szeme az örök romlás üzenete a gyémántban”. A keresett értéket, az emberség talpkövét nála sem találjuk, bár Hrabal

sejtenni enged valami kimondhatatlant és megfoghatatlant. S végül elhangzik még két szó: együttérzés és szeretet. Nem tudjuk biztosan, hogy ezek a fogalmak jelentenek-e még valamit Hańta életében. Alighanem csak álmofoszlányról van szó, ami már nem talál utat az élethez.

Nincsenek értékek, vagy talán a létezés szempontjából nincs ezeknek meghatározó jelentőségük? — kacérkodik az olvasó a végletes kérdéssel. A *Zajos magány* értékhiányos világában a hős belső tartalékai — s ez újdonság Hrabal-nál — nem nyújtanak megfelelő védelmet a személyiség számára. Hańta, az „önvilágámító” hős leépülése katartikussá emeli a hrabali prózát, amely korábban, a tragikus és komikus síkok közötti villódzással meg tudta teremteni az értékfeltöltődés lehetőségét. Persze, az irodalmiság szintjén ez most is megvalósul, hiszen a mestermű feloldozást kínál az olvasónak, de az érték lehetetlenségének tragédiája széttöri az emberséges személyiség mítoszáét. A kötet másik, kevésbé egyetemes értékű kisregényében elhangzik a kijelentés: „... a modern idők hősenek, ha jellegzetességre törekszik, szükségszerűen pszichopátának kell lennie...”. Úgy tűnik, hogy a *Zajos magány* ezt a lehetőséget is zsákutcába futtatja. A cseh szerző által megteremtett külön világban, a lét és a nemlét határán a személyiségre ráruházható értékek elvesztik a fényüket.

A *Gyöngéd barbárok* című kötet fordulatot jelent a magyar Hrabal-fordítások történetében. Nem mintha a korábbi átültetések igénytelenek vagy pontatlanok lettek volna — feltétlenül meg kell itt említeni a nemrég elhunyt Hosszú Ferenc nevét —, de Varga György, az új kötet fordítója rendkívüli munkát végzett. Pontosságára jellemző, hogy a Hrabal-filológia kulisszatitkait ismerve visszanyúlt az eredeti kéziratokig. A fordítás nyelvi tisztasága, a hrabali világ belülről átélt tolmácsolása megközelíti az önálló művészi munka rangját. (*Európa.*)

BERKES TAMÁS